SIR Publishers
CENTER FOR INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS
JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN
ISSN(Online): 2984-6722 |
Volume-9, Issue-04, Published |01-11-2026|

O‘zbekistonda davlat budjetining markazlashgan investitsiya loyihalariga xarajatlarini takomillashtirish: tendensiyalar, xalqaro tajriba va ustuvor yo‘nalishlar

Yo‘ldashev Temurbek Tohirjon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat investitsiyalari infratuzilmani rivojlantirishning asosiy fiskal vositasi bo‘lib, uning samaradorligi faqat xarajatlar hajmiga emas, balki loyihalarni tanlash, ularning tayyorgarligi, moliyalashtirish tarkibi va yakuniy natijalarga bog‘liq. Mazkur tadqiqotda O‘zbekiston Davlat budjeti hisobidan markazlashgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish 2021–2025-yillar va 2026-yilning birinchi yarim yilligi bo‘yicha o‘rganilgan hamda budjet xarajatlarini takomillashtirish yo‘nalishlari taklif etilgan. Rasmiy statistika, budjet va audit ma’lumotlari hamda xalqaro manbalar asosida dinamik, tarkibiy, koeffitsiyentli, institutsional va qiyosiy tahlil usullari qo‘llanilgan.

Kalit so‘zlar: *davlat investitsiyalari, markazlashgan investitsiyalar, davlat budjeti, fiskal samaradorlik, davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar, loyiha tayyorgarligi, O‘zbekiston.*

Kirish. Davlat investitsiya siyosati hukumatlarning iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish hamda aholining davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishdagi asosiy vositalaridan biridir. O‘zbekistonda Davlat budjeti va boshqa markazlashgan manbalar hisobidan moliyalashtiriladigan investitsiya loyihalari bu jarayonda markaziy o‘rin tutadi. Shu bois asosiy masala davlat qancha investitsiya kiritishi emas, balki cheklangan davlat resurslari qanchalik samarali taqsimlanishi, loyihalar qanday tanlanishi va amalga oshirilishi hamda ular yakunda qanday ijtimoiy-iqtisodiy natija berishidir.

Investitsiya tizimidagi o‘zgarishlar ko‘lami bu masalani dolzarb qiladi. Rasmiy statistikaga ko‘ra, O‘zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar 2021-yildagi 239,6 trln so‘mdan 2025-yilda 603,6 trln so‘mgacha oshgan (Milliy statistika qo‘mitasi, 2026b). Shu davrda markazlashgan manbalar hisobidan investitsiyalar 46,1 trln so‘mdan 62,86 trln so‘mgacha ko‘paygan, ammo ularning jami investitsiyalardagi ulushi 19,24 foizdan 10,41 foizgacha kamaygan. Respublika budjeti hisobidan investitsiyalar 22,17 trln so‘mdan 25,61 trln so‘mgacha oshgan bo‘lsa, ularning jami investitsiyalardagi ulushi 9,26 foizdan 4,24 foizgacha qisqargan. Xususiy va boshqa markazlashmagan manbalar kengayib borayotgan sharoitda davlat mablag‘ining har bir birligi sifati uning miqdoridan muhimroq bo‘lib bormoqda.

Mavzuning nazariy asoslari yaxshi shakllangan. Musgrave (1959) jamoat tovarlarini taqsimlashni davlatning fiskal vazifasi sifatida belgilagan; Barro (1990) samarali davlat xarajatlari uzoq muddatli o‘sishni oshirishi mumkinligini ko‘rsatgan; Rajaram va boshq. (2010) davlat investitsiyalaridan olinadigan qaytim loyihani baholash va tanlashdan tortib budjetlashtirish, amalga oshirish va natijani baholashgacha bo‘lgan butun boshqaruv zanjiriga bog‘liqligini asoslagan; xarajat-naf

tahlili (Boardman va boshq., 2018) esa loyihalarni baholashning standart vositasi hisoblanadi. Milliy tadqiqotlarda investitsiyalar va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi ekonometrik bog‘liqlik (Tuxliyev, 2024) hamda investitsiya dasturlari samarali ijrosining ko‘rsatkichlari (Hamidov, 2025) o‘rganilgan. Biroq amaliyotda davlat investitsiyalari hamon asosan mablag‘ni ajratish, moliyalashtirish va o‘zlashtirish ketma-ketligi bo‘yicha baholanadi. O‘zbekiston uchun loyiha tayyorgarligi, moliyalashtirish tarkibi, fiskal xavf va yakuniy natijalarni bog‘lovchi yaxlit tahlil hali zarur bo‘lib, mazkur maqola shu masalaga bag‘ishlangan.

Maqolaning maqsadi O‘zbekiston Davlat budjeti hisobidan markazlashgan investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning amaldagi holati va tendensiyalarini baholash, bu sohadagi iqtisodiy, moliyaviy va institutsional muammolarni aniqlash hamda xalqaro amaliyotni inobatga olgan holda budjet xarajatlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan yo‘nalishlarni taklif etishdan iborat. Maqolada (i) 2021–2025-yillar va 2026-yilning birinchi yarim yilligida markazlashgan investitsiyalarning hajmi va tarkibi tahlil qilingan; (ii) audit ma’lumotlari asosida dasturlar ijrosining sifati baholangan; (iii) Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya va Chili amaliyoti qiyoslangan; (iv) davlat moliyasini isloh qilish dasturiga mos takliflar shakllantirilgan.

Material va metodlar. Tadqiqotda tavsifiy-tahliliy, qiyosiy va izohlovchi xususiyatga ega bo‘lgan aralash, ya’ni miqdoriy va sifat tahlilini uyg‘unlashtirgan dizayndan foydalanildi. Miqdoriy qism investitsiyalarning hajmi, o‘sishi, tarkibi va ijrosini o‘lchaydi; sifat qismi esa loyihalarni shakllantirish, tanlash, budjetlashtirish, amalga oshirish, monitoring va baholashning institutsional mexanizmlarini o‘rganadi. Investitsiya xarajatlari yagona moliyalashtirish bosqichi sifatida emas, balki loyiha tashabbusidan boshlab natijalarni baholashgacha bo‘lgan hayotiy sikl sifatida ko‘rib chiqildi.

Bazaviy davr – to‘liq yillik ma’lumotlar mavjud bo‘lgan 2021–2025-yillar. 2026-yilning birinchi yarim yilligi alohida joriy davr sifatida olindi: faqat rasman e’lon qilingan choraklik va yarim yillik ko‘rsatkichlardan foydalanildi, ular yillik ko‘rsatkichga aylantirilmadi va to‘liq yillik qiymatlar bilan mutlaq miqdorda taqqoslanmadi. Tahlil birligi – Davlat budjeti va boshqa markazlashgan manbalar (Respublika budjeti, davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar va Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi) hisobidan moliyalashtiriladigan investitsiya xarajatlari va loyihalardir.

2.1. Ma’lumotlar manbalari

Tadqiqotda qayta ishlangan nashrlar emas, balki to‘g‘ridan-to‘g‘ri vakolatli davlat organlaridan olingan ikkilamchi ma’lumotlarga tayanildi, bu tekshirilmagan talqinlarning ta’sirini cheklaydi. Manbalarning beshta guruhidan foydalanildi. Birinchidan, Milliy statistika qo‘mitasi (SIAT axborot tizimi) jami asosiy kapitalga investitsiyalar, markazlashgan va markazlashmagan manbalar, Respublika budjeti, Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi hamda davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar hisobidan investitsiyalar, shuningdek iqtisodiy faoliyat turlari kesimidagi

ma'lumotlarni taqdim etdi; 2021–2025-yillar bo'yicha yillik qator 2026-yil 6-avgustda yangilangan, choraklik ma'lumotlar 2026-yilning II choragigacha mavjud. Ikkinchidan, Iqtisodiyot va moliya vazirligi budjet parametrlari, ijrosi va qarz ma'lumotlarini berdi. Uchinchidan, Lex.uz da e'lon qilingan huquqiy hujjatlar, jumladan Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 21-apreldagi 206-son qarori, 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasi (2025-yil 8-apreldagi 210-son qaror) va Prezidentning 2025-yil 27-dekabrdagi PQ-393-son qarori institutsional asosni belgiladi. To'rtinchidan, amaliy ijroni baholash uchun Hisob palatasining 2025-yil bo'yicha audit materiallaridan foydalanildi. Beshinchidan, xalqaro manbalar sifatida OECD (2025), XVF (2026), Buyuk Britaniyaning Green Book qo'llanmasi (HM Treasury, 2026), KDI PIMAC yillik hisoboti (2024) va Chilining Milliy investitsiyalar tizimi ishlatildi. Barcha qiymatlar nominal bo'lib, hosila ko'rsatkichlar rasmiy raqamlar asosida muallif tomonidan hisoblandi.

2.3. Tahlil usullari

Investitsiya ko'rsatkichlarining o'zgarish yo'nalishini aniqlash uchun dinamik tahlil qo'llanildi. Mutlaq o'zgarish, yillik o'sish sur'ati va o'rtacha yillik o'sish (geometrik o'rtacha) quyidagicha hisoblanadi:

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} \quad (1)$$

$$O'S_t = (Y_t / Y_{t-1}) \times 100 \quad (2)$$

$$O'YO' = [(Y_n / Y_0)^{1/n} - 1] \times 100 \quad (3)$$

$$U_i = (X_i / \Sigma X) \times 100 \quad (4)$$

$$K_m = (M / A) \times 100 \quad (5)$$

$$K_{o1} = (O / A) \times 100 \quad (6)$$

$$K_{o2} = (O / M) \times 100 \quad (7)$$

bu yerda Y_t – t davrdagi ko'rsatkich; n – davrdagi intervallar soni (2021–2025-yillar uchun n = 4); U_i – i-manbaning markazlashgan investitsiyalarning jami hajmidagi ulushi, X_i – shu manba hisobidan investitsiyalar (tarkibiy tahlil); K_m – moliyalashtirish darajasi, K_{o1} – ajratilgan mablag'larga nisbatan o'zlashtirish, K_{o2} – moliyalashtirilgan mablag'larga nisbatan o'zlashtirish; A, M va O – mos ravishda ajratilgan, moliyalashtirilgan va o'zlashtirilgan mablag'lar (koeffitsiyentli tahlil). K_{o1} va K_{o2} ni farqlash muhim: birinchisi rejalashtirilgan resurslarning qay darajada amaliy xarajatga aylanganini, ikkinchisi esa haqiqatda ajratilgan mablag'larning qanchalik samarali o'zlashtirilganini ko'rsatadi.

Tarmoq tarkibi tahlili Respublika budjeti investitsiyalarining iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimotini tavsiflash uchun qo'llandi; tarmoq ulushining o'zi samaradorlik haqida kam ma'lumot berishi sababli ulushlar ehtiyoj va dasturlar bilan birga talqin qilindi. Institutsional tahlilda qonunchilikda nazarda tutilgan mexanizmlar amaliy ijro bilan taqqoslandi. Audit natijalarida aniqlangan muammolar sabablariga ko'ra loyihaoldi tayyorgarligi, moliyalashtirish cheklovlari, davlat xaridlari va pudratchini aniqlash, muddatlar, hujjatlashtirish va nazorat hamda

yakuniy natijalarni o‘lchash guruhlariga ajratildi; bu har bir to‘xtab qolgan loyihani oddiygina mablag‘ yetishmasligi bilan izohlashning oldini oladi.

Qiyosiy tahlil Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya va Chili tajribasini qamrab oldi. Bu davlatlar har biri alohida mexanizmning namunasi bo‘lgani uchun tanlandi: davlat xarajatlarini ijtimoiy qiymat asosida baholash (Buyuk Britaniya), budjetga kiritishdan oldin mustaqil saralash va yirik loyihalarni qayta baholash (Janubiy Koreya) hamda raqamli loyiha banki bilan yagona milliy tizim (Chili).

3. Natijalar

3.1. Markazlashgan investitsiyalar dinamikasi va tarkibi

1- va 2-jadvallarda markazlashgan investitsiyalarning asosiy ko‘rsatkichlari jamlangan, 3-jadvalda esa (1)–(3) formulalar bo‘yicha hisoblangan davr bo‘yicha o‘sish keltirilgan.

1-jadval. Moliyalashtirish manbalari bo‘yicha asosiy kapitalga investitsiyalar, 2021–2026-yillar (trln so‘m)

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025	2026 I yarim yil*
Jami asosiy kapitalga investitsiyalar	239,6	266,2	356,1	507,5	603,6	338,9
Markazlashgan manbalar	46,1	41,8	49,9	52,2	62,9	40,8
Respublika budjeti	22,2	21,4	23,3	23,6	25,6	15,5
Davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar	18,1	15,0	22,4	24,2	33,1	23,4
Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi	3,0	2,5	2,1	2,9	2,9	1,4

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi (2026b), muallif hisob-kitoblari.

2-jadval. Markazlashgan investitsiyalar tarkibi, 2021–2026-yillar (%)

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025	2026 I yarim yil*
Markazlashgan manbalarning jami investitsiyalardagi ulushi	19,24	15,69	14,01	10,29	10,41	12,05
Respublika budjetining markazlashgan investitsiyalardagi ulushi	48,10	51,15	46,69	45,19	40,74	37,97
Respublika budjetining jami investitsiyalardagi ulushi	9,26	8,03	6,54	4,65	4,24	4,57
Xorijiy kreditlarning markazlashgan investitsiyalardagi ulushi	39,32	35,99	44,87	46,37	52,60	57,36

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi (2026b), muallif hisob-kitoblari.

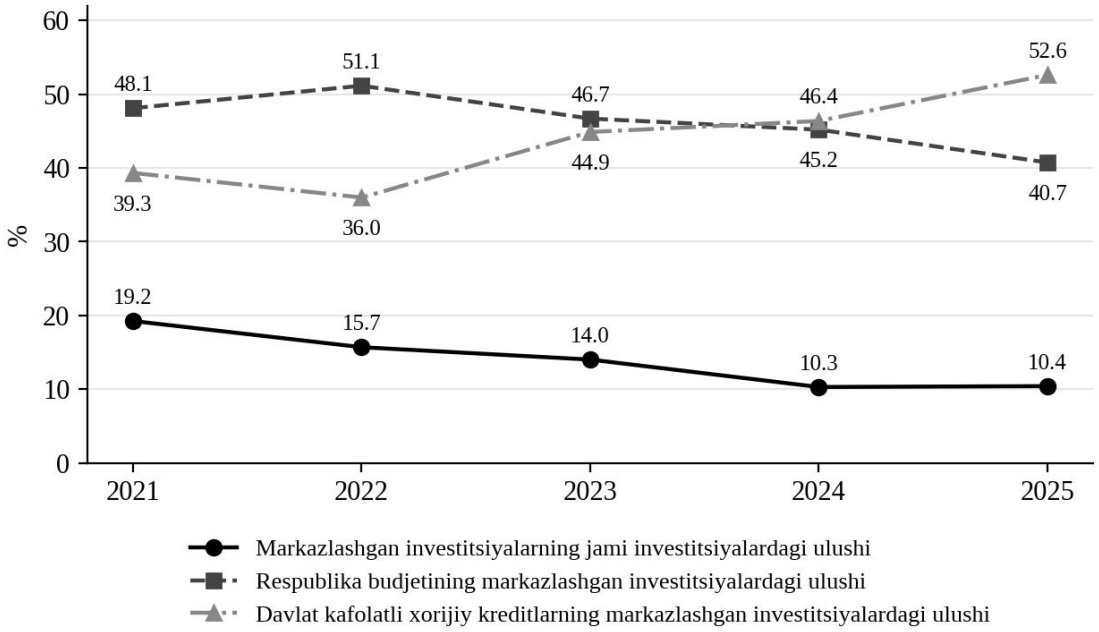
Uchta tarkibiy o‘zgarish alohida ajralib turadi. Birinchidan, jami asosiy kapitalga investitsiyalar 2,52 baravar (152,0 foiz) oshgan, markazlashgan investitsiyalar esa atigi 36,4 foizga ko‘paygan, shu sababli ularning jami investitsiyalardagi ulushi 19,24 foizdan 10,41 foizgacha kamaygan. Buni davlat rolining pasayishi deb talqin qilish to‘g‘ri emas: investitsiya bozori ancha kengaygan sharoitda asosiy vazifa ulushni sun’iy oshirish emas, balki cheklangan davlat resurslarini eng yuqori ijtimoiy-iqtisodiy qaytim beruvchi loyihalarga yo‘naltirishdir.

3-jadval. Investitsiya ko‘rsatkichlarining o‘sishi, 2021–2025-yillar

Ko‘rsatkich	O‘zgarish, trln so‘m	O‘sish, %	Yillik o‘sish, %
Jami asosiy kapitalga investitsiyalar	+364,0	152,0	26,0
Markazlashgan manbalar	+16,8	36,4	8,1
Respublika budjeti	+3,4	15,5	3,7
Davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar	+14,9	82,4	16,2

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi (2026b) ma’lumotlari asosida (1)–(3) formulalar bo‘yicha muallif tomonidan hisoblangan.

Ikkinchidan, Respublika budjeti hisobidan investitsiyalar 15,5 foizga (yiliga 3,7 foiz) oshgan, ya’ni markazlashgan investitsiyalarning umumiy o‘sishidan sekinroq. Uning markazlashgan investitsiyalardagi ulushi 48,10 foizdan 40,74 foizgacha, jami investitsiyalardagi ulushi esa 9,26 foizdan 4,24 foizgacha pasaygan. Uchinchidan, davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar markazlashgan investitsiyalarning asosiy manbasiga aylangan: ular 82,4 foizga (yiliga 16,2 foiz) oshib, 18,13 trln so‘mdan 33,07 trln so‘mga yetgan, markazlashgan investitsiyalardagi ulushi esa 39,32 foizdan 52,60 foizgacha ko‘tarilgan (1-rasm). 2026-yilning birinchi yarim yilligida bu tendensiya davom etgan: 40,83 trln so‘mlik markazlashgan investitsiyalarning 23,42 trln so‘mi (57,36 foiz) xorijiy kreditlar, 15,50 trln so‘mi (37,97 foiz) Respublika budjeti hissasiga to‘g‘ri kelgan. Tiklanish va taraqqiyot jamg‘armasi esa yiliga 2–3 trln so‘m atrofida qolgan.

1-rasm. Markazlashgan investitsiyalar tarkibi, 2021–2025-yillar (%). Manba: Milliy statistika qo‘mitasi (2026b), muallif hisob-kitoblari.

Qarz mablag‘lari salmog‘ining oshishi qarzga xizmat ko‘rsatish majburiyatlari, valyuta xavfi va kelgusi budjet yuklamasi endilikda loyihalarni tanlash sifati bilan bevosita bog‘liqligini bildiradi. Shu sababli davlat investitsiyalarini faqat budjet mablag‘lari bo‘yicha baholash yetarli emas; Respublika budjeti, kafolatlangan xorijiy kreditlar va maxsus jamg‘armalar yagona investitsiya siyosatining tarkibiy qismlari sifatida baholanishi lozim.

3.2. Respublika budjeti investitsiyalarining tarmoqlar bo‘yicha taqsimoti

Tarmoq tarkibi Respublika budjeti aslida nimani moliyalashtirishini ko‘rsatadi. 2025-yilda Respublika budjetidan 25,61 trln so‘m investitsiya yo‘naltirilgan; eng katta ulush ta’limga (5,58 trln so‘m, 21,8 foiz) to‘g‘ri kelgan, undan keyin qurilish (14,5 foiz), davlat boshqaruvi va mudofaa hamda majburiy ijtimoiy ta’minot (10,5 foiz), professional, ilmiy va texnik faoliyat (10,1 foiz) hamda boshqarish va yordamchi xizmatlar (9,6 foiz) turadi. Bu beshta yo‘nalish birgalikda jami hajmning qariyb 66,5 foizini tashkil etgan (4-jadval).

4-jadval. Respublika budjeti hisobidan investitsiyalarning iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha tarkibi, 2025-yil

Iqtisodiy faoliyat turi	Trln so‘m	Ulushi, %
Ta’lim	5,584	21,8
Qurilish	3,715	14,5
Davlat boshqaruvi va mudofaa, majburiy ijtimoiy ta’minot	2,701	10,5
Professional, ilmiy va texnik faoliyat	2,578	10,1
Boshqarish va yordamchi xizmatlar ko‘rsatish	2,457	9,6
Sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar	1,772	6,9
Suv bilan ta’minlash, kanalizatsiya va chiqindilarni boshqarish	1,516	5,9
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi	1,441	5,6
Elektr, gaz va energiya ta’minoti	1,309	5,1

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi (2026b); oxirgi uchta ulush muallif tomonidan hisoblangan.

Ta’lim va sog‘liqni saqlash birgalikda qariyb 28,7 foizni olgan, bu inson kapitalini rivojlantirishning ustuvorligini tasdiqlaydi; suv ta’minoti, qishloq xo‘jaligi va energetika esa bazaviy muhandislik infratuzilmasining ahamiyatini ko‘rsatadi. Bunday tarkib Respublika budjeti kapital xarajatlari asosan xususiy sektor yetarli moliyalashtirmaydigan ijtimoiy va bazaviy infratuzilma ehtiyojlarini qoplashini bildiradi. 2026-yilgi dastur ham shu mantiqqa tayanadi: Prezidentning PQ-393-son qaroriga ko‘ra, Ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish dasturining umumiy hajmi 23,9 trln so‘m bo‘lib, shundan 18,5 trln so‘mi Respublika budjeti, 2,0 trln so‘mi Ijtimoiy himoya davlat jamg‘armasi va 3,4 trln so‘mi budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg‘armalari hisobidan moliyalashtiriladi; 16,316 trln so‘m qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal ta’mirlashga yo‘naltirilgan. Bu konsolidatsiyalashgan budjet taqchilligi yalpi ichki mahsulotning 3 foizi doirasida saqlanayotgan sharoitda amalga oshiriladi va kapital xarajatlarni fiskal cheklovlar bilan bog‘lash zaruratini yanada kuchaytiradi (2026-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonun; Prezidentning PQ-393-son qarori, 2025).

3.3. Dasturlar ijrosining sifati

Hisob palatasining 2025-yilgi beshta davlat infratuzilma dasturi bo‘yicha auditi yuqori yalpi ijro sifat jihatidan jiddiy muammolar bilan birga mavjudligini ko‘rsatadi (5-jadval). (5)–(7) formulalar bo‘yicha moliyalashtirish darajasi 88,8 foiz, ajratilgan

mablag‘larga nisbatan o‘zlashtirish 87,3 foiz, moliyalashtirilgan mablag‘larga nisbatan o‘zlashtirish esa 98,3 foizni tashkil etgan.

5-jadval. Davlat infratuzilma dasturlarining 2025-yildagi ijrosi

Ko‘rsatkich	Qiymati
Beshta davlat dasturidagi loyihalar	9 066
Ajratilgan mablag‘	32,2 trln so‘m
Moliyalashtirilgan mablag‘	28,6 trln so‘m (89%)
O‘zlashtirilgan mablag‘	28,1 trln so‘m (87%)
Foydalanishga topshirilgan obyektlar	7 553
Moliyalashtirish ochilmagan va ishlar boshlanmagan loyihalar	250
shundan: ekspertiza yo‘q / pudratchi aniqlanmagan / loyiha-smeta yo‘q	167 / 60 / 14
Qabul qilish dalolatnomasi axborot tizimiga kiritilmagan obyektlar	2 663 (35,3%)
Qabul qilish hujjatlarining raqamli to‘liqligi	64,7%
XMI ishtirokidagi tashqi qarz loyihalari (2025-yil boshi)	126 ta, 17,6 mlrd AQSH dollari
shundan: o‘zlashtirish 10%dan kam yoki boshlanmagan	48 ta (38,1%)

Manba: Hisob palatasi (2025, 2026); koeffitsiyentlar va foizlar muallif tomonidan hisoblangan.

Bu natijalar asosiy muammo moliyalashtirish hajmida emas, balki loyihalarning tayyorgarligi va nazoratda ekanini ko‘rsatadi. Boshlanmagan 250 ta loyihaning 167 tasida ekspertiza xulosasi olinmagan, 60 tasida pudratchi aniqlanmagan, 14 tasida loyiha-smeta hujjatlari ishlab chiqilmagan; bu mablag‘ yetishmasligidan ko‘ra loyihaoldi tayyorgarligining sustligidan dalolat beradi. Shu sababli moliyalashtirilgan mablag‘larning 98,3 foiz o‘zlashtirilishini yakuniy samaradorlikning isboti deb bo‘lmaydi. Bundan tashqari, xalqaro moliya institutlari ishtirokidagi 126 ta loyihaning 48 tasida mablag‘lar 10 foizdan kam o‘zlashtirilgan yoki o‘zlashtirish boshlanmagan, bu naflarning kechikishiga va qarz xarajatlarining oshishiga olib keladi.

3.4. Xalqaro tajriba

OECD (2025) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda a'zo davlatlarda davlat investitsiyalari o'rtacha YaIMning 3,5 foizini va davlat xarajatlarining 8,2 foizini tashkil etgan; ularning 43 foizi markaziy hukumat, 28 foizi hududiy va 28 foizi mahalliy boshqaruv organlari tomonidan amalga oshirilgan, Chilida esa 88 foizi markaziy darajaga to'g'ri kelgan. Demak, samarali modellar tashkiliy jihatdan farqlansa-da, qat'iy baholash va nazoratni umumiy xususiyat sifatida saqlaydi (6-jadval).

6-jadval. Davlat investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ilg'or xorijiy mexanizmlarini qiyoslash

Mezon	Buyuk Britaniya	Janubiy Koreya	Chili
Asosiy mexanizm	HM Treasury Green Book asosida yagona baholash	KDI PIMAC tomonidan mustaqil baholash	Ikki vazirlikning Milliy investitsiyalar tizimi
Budjetga kiritishdan oldingi baholash	Variantlar xarajat, naf, xavf va taqsimot ta'siri bo'yicha solishtiriladi	Yirik loyihalar mustaqil texnik-iqtisodiy baholashdan o'tadi	Ijobiy texnik-iqtisodiy xulosasiz budjet mablag'i so'ralmaydi
Vaqt omili	Ufq bo'yicha 3,5%, 3,0% va 2,5% real diskont stavkalari	Xarajat va talab qayta baholanadi	Ijtimoiy rentabellik loyiha hayotiy davri bo'yicha
Qiymat oshishini nazorat	Tarixiy prognoz xatolariga tuzatish	Texnik-iqtisodiy asos, talab va dizayn o'zgarishi qayta baholanadi	Shartnoma qiymati 20%, qo'shimcha ishlar 10%dan oshsa qayta baholash
Rasmiy dalil	Green Book 2026 diskont stavkalari	1999–2023-yillarda 977 ta dastlabki baholash; hisoblangan tejam 224 trln von	Davlat investitsiyalarining 88%i markaziy darajada

Manba: HM Treasury (2026); KDI PIMAC (2024); Chili hukumati (b.y.); OECD (2025).

Buyuk Britaniyada Green Book (HM Treasury, 2026) takliflarni xarajat, naf, xavf va taqsimot ta'siri bo'yicha baholashni talab qiladi, kamayib boruvchi real diskont stavkalarini (1–30-yillarda 3,5 foiz, 31–75-yillarda 3,0 foiz, undan keyin 2,5 foiz; sog'liq ta'siri uchun 1,5 foiz) qo'llaydi va tarixiy prognoz xatolariga tuzatish kiritishni nazarda tutadi. Janubiy Koreyada loyiha tashabbuskoridan funksional jihatdan ajratilgan KDI PIMAC 1999–2023-yillarda 977 ta dastlabki texnik-iqtisodiy baholash, 340 ta texnik-iqtisodiy asosni qayta baholash, 148 ta loyiha rejasini

baholash, 135 ta loyiha rejasini qayta ko‘rib chiqish, 24 ta talab prognozini qayta baholash va 75 ta dizayn o‘zgarishini baholashni amalga oshirgan, hisoblangan tejam 224 trln von; 2011–2024-yillardagi 746 ta murojaatdan 335 tasi (44,5 foiz) to‘liq dastlabki baholashni talab qilgan (KDI PIMAC, 2024). Chilida har bir tashabbus Integratsiyalashgan loyihalar bankida yagona identifikatsiya raqami bilan qayd etiladi; faqat ijobiy texnik-iqtisodiy xulosa olgan loyiha budjet mablag‘ini so‘rashi mumkin, ijro va yakuniy baholash esa raqamli tizimda yuritiladi.

3.5. Takomillashtirish bo‘yicha taklif etilayotgan yo‘nalishlar

Takliflar amaldagi islohotlarni almashtirish emas, balki chuqurlashtirish sifatida shakllantirildi. 2025–2030-yillarga mo‘ljallangan Strategiya 2030-yilgacha to‘liq dasturiy budjetlashtirishga o‘tish, Budjet moduli bilan kapital qo‘yilmalar axborot tizimini 2026-yil dekabrgacha integratsiya qilish, tashqi manbalar hisobidan moliyalashtiriladigan loyihalarni vazirliklar budjetlarida 2027-yil martdan aks ettirish va Yagona davlat investitsiyalarini boshqarish axborot tizimini 2028-yil dekabrgacha yaratishni nazarda tutadi; 2026-yildan 50 mln AQSH dollari va undan yuqori loyihalarda korrupsiyaga qarshi ekspertiza va raqobat muhitiga ta’sirni baholash joriy etilgan (Vazirlar Mahkamasi, 2025; Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Raqobat qo‘mitasi, 2026). Taklif etilayotgan yo‘nalishlar 7-jadvalda keltirilgan.

7-jadval. Markazlashgan investitsiya xarajatlarini takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Aniqlangan muammo	Taklif etilayotgan mexanizm
1. Yagona loyiha portfeli	Ichki va tashqi manbalar loyihalari to‘liq integratsiyalashmagan	Yagona identifikator va elektron loyiha pasporti (manba, qiymat, muddat, ijro, natija)
2. Majburiy tayyorlik filtri	2025-yilda 250 ta loyiha boshlanmagan	Budjetga kiritishdan oldin loyiha tayyorgarligi indeksini tekshirish
3. Natijaga bog‘langan moliyalashtirish	Moliyalashtirish 89%, o‘zlashtirish 87%; yakuniy samarani ko‘rsatmaydi	Natijalarga bog‘langan bosqichma-bosqich moliyalashtirish; uch pog‘onali ko‘rsatkichlar
4. Yirik loyihalarni qayta baholash	Qiymat o‘zgarishi budjet uchun qo‘shimcha majburiyat yaratadi	Qiymat yoki muddat belgilangan chegaradan chetlansa majburiy qayta baholash
5. Xorijiy kreditli loyihalarda intizom	126 tadan 48 tasida o‘zlashtirish 10%dan kam	Kredit bitimidan oldin tayyorgarlik va o‘zlashtirish grafigini baholash; sust loyihalarni qayta ko‘rib chiqish
6. Butun foydalanish davri xarajatlari	Qurilish va ekspluatatsiya xarajatlari bog‘lanmagan	Har bir loyiha uchun o‘rta muddatli ekspluatatsiya va texnik xizmat xarajatlarini hisoblash
7. Raqamli ijro nazorati	7 553 ta obyektning 2 663 tasi bo‘yicha hujjat yo‘q	G‘aznachilik, Kapital qo‘yilmalar, “Shaffof qurilish” va budjet tizimlarini identifikator orqali bog‘lash
8. Yakuniy natijani baholash	E’tibor moliyalashtirish va o‘zlashtirishga qaratilgan	Foydalanishga topshirilgandan keyin natijani baholash va yangi loyihalarga qaytarish

Manba: Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Tayyorlik indeksi loyiha budjetga kiritilishidan oldin loyiha-smeta hujjatlari, ekspertiza xulosasi, yer maydoni, texnik shartlar, moliyalashtirish jadvali va xarid rejasining tayyorligini tekshiradi. Uch pog‘onali ko‘rsatkichlar tizimi moliyaviy ijro, fizik natija va yakuniy ijtimoiy-iqtisodiy samarani o‘lchaydi: maktab uchun faqat bino emas, balki yaratilgan o‘quvchi o‘rinlari va qamrovdagi o‘zgarish; suv ta’minoti uchun faqat tarmoq uzunligi emas, balki ichimlik suvi bilan ta’minlangan aholi soni. Bu elementlar markazlashgan investitsiyalarni baholashning uch komponentli

yondashuvini tashkil etadi: fiskal samaradorlik (ajratilgan, moliyalashtirilgan va o‘zlashtirilgan mablag‘lar hamda kelgusi budjet majburiyatlari), operatsion natijadorlik (qiymat, muddat, fizik bajarilish va foydalanishga topshirish) hamda ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik (xizmatlar qamrovi, ishlab chiqarish imkoniyatlari va infratuzilma sifatidagi o‘zgarishlar).

2030-yil uchun ko‘rgazmali ssenariy sifatida 2025-yil bazaviy ko‘rsatkichlariga nisbatan quyidagi maqsadli qiymatlar taklif etiladi: moliyalashtirish darajasi 89 foizdan 97 foizgacha; o‘zlashtirish 87 foizdan 96 foizgacha; qabul qilish hujjatlarining raqamli to‘liqligi 64,7 foizdan 97 foizgacha; o‘zlashtirish 10 foizdan kam yoki boshlanmagan xorijiy moliyalashtiriladigan loyihalar ulushi 38,1 foizdan 10 foizgacha. Bular muallifning maqsadli qiymatlari bo‘lib, rasmiy prognoz emas.

4. Muhokama

Natijalar O‘zbekistonda davlat investitsiyalari bo‘yicha muhokamani xarajatlar hajmidan ularni tanlash, tarkibi va natijalariga ko‘chirish zarurligini ko‘rsatadi. Markazlashgan investitsiyalar ulushining kamayishi asosan umumiy investitsiya bazasining tez o‘sishini aks ettiradi va o‘z-o‘zidan davlat ishtiroki susayganini bildirmaydi. Taqsimlash vazifasiga muvofiq (Musgrave, 1959) Respublika budjeti xususiy moliyalashtirish cheklangan ta’lim, sog‘liqni saqlash, suv va bazaviy infratuzilmaga yo‘naltirilmoqda. Samarali davlat xarajatlari faqat unumli yo‘nalishlarga yetib borgandagina o‘sishni rag‘batlantirgani uchun (Barro, 1990) tanlov sifati hal qiluvchi omilga aylanadi.

Davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar rolining oshishi eng muhim tarkibiy siljishdir. Qarz jalb qilish yirik infratuzilma loyihalarini qisqa muddatda amalga oshirish imkonini beradi, biroq kelgusida qarzga xizmat ko‘rsatish majburiyatlari hamda valyuta va fiskal xavflarni yuzaga keltiradi. Xalqaro moliya institutlari ishtirokidagi loyihalarning 38,1 foizi deyarli boshlanmagani aniqlanishi cheklovchi omil kredit mavjudligi emas, balki undan foydalanishga tayyorlik ekanini hamda kechikishlar komissiya va qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarini oshirishini ko‘rsatadi. Bu XVF (2026) bahosi bilan hamohang: O‘zbekistonda loyihalarni baholash, tanlash va monitoring bo‘yicha sezilarli yutuqlarga erishilgan, ammo ichki va tashqi manbalardan moliyalashtiriladigan investitsiyalar jarayonlari hali to‘liq integratsiyalashmagan.

Audit natijalari davlat investitsiyalarini boshqarishdagi zaif jihatlar ko‘pincha faqat budjet ijrosida emas, balki baholash, tanlash va monitoringda yuzaga kelishi haqidagi diagnostik qarashni tasdiqlaydi (Rajaram va boshq., 2010). Moliyalashtirilgan mablag‘larning 98,3 foiz o‘zlashtirilishi bilan birga 250 ta loyiha boshlanmagani va raqamli to‘liqlik 64,7 foiz ekani o‘zlashtirish natijadorlikning sust ko‘rsatkichi ekanini bildiradi. Xalqaro qiyoslash ko‘lamni emas, mexanizmlarni o‘tkazish mumkinligini ko‘rsatadi: optimizm uchun tuzatish bilan butun hayotiy sikl bo‘yicha baholash (Buyuk Britaniya), loyiha tashabbuskori va baholovchining ajratilishi (Janubiy Koreya) hamda yagona identifikator va miqdoriy qayta baholash chegaralari (Chili). O‘zbekistonning o‘z islohot jadvali 2026–2028-yillarga

mo‘ljallanganligi sababli takliflarni mavjud institutlar doirasida bosqichma-bosqich joriy etish mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari bor. U ikkilamchi ma’lumotlar va tavsifiy dizaynga asoslangan; qiymatlar nominal bo‘lgani uchun inflyatsiya va valyuta kursi ta’siri chiqarib tashlanmagan; 2026-yil birinchi yarim yilligi yillik ma’lumotlar bilan taqqoslanmaydi; audit 2025-yilda beshta dasturni qamragan va barcha davlat investitsiyalarini ifodalamasligi mumkin; yakuniy natijalar bo‘yicha ma’lumotlar hali tizimli mavjud emasligi sababli ijro ko‘rsatkichlari va yakuniy ijtimoiy-iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi sababiy bog‘liqlik sinovdan o‘tkazilmagan. 2030-yilgi maqsadli qiymatlar muallifning ssenariysidir. Keyingi tadqiqotlarda real ifodadagi dinamikani tahlil qilish, loyiha tayyorgarligining kechikish va qiymat oshishiga ta’sirini loyiha darajasidagi ma’lumotlar asosida sinash hamda tayyorlik indeksini pilot tartibda sinovdan o‘tkazish zarur.

5. Xulosa

2021–2025-yillarda O‘zbekistonda markazlashgan investitsiyalar 36,4 foizga oshib, 62,86 trln so‘mga yetgan, ammo ularning jami asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi 19,24 foizdan 10,41 foizgacha kamaygan. Respublika budjetining markazlashgan investitsiyalardagi ulushi 48,10 foizdan 40,74 foizgacha pasaygan, davlat kafolati ostidagi xorijiy kreditlar ulushi esa 39,32 foizdan 52,60 foizgacha ko‘tarilib, 2026-yil birinchi yarim yilligida 57,36 foizga yetgan. Respublika budjeti investitsiyalari ta’lim, qurilish, sog‘liqni saqlash, suv va energetikada to‘plangan.

Yuqori yalpi ijro samaradorlikni kafolatlamaydi: 2025-yilda ajratilgan mablag‘larning 87 foizi o‘zlashtirilgan, biroq 250 ta loyiha boshlanmagan, foydalanishga topshirilgan 2 663 ta obyekt bo‘yicha qabul qilish hujjatlari axborot tizimiga kiritilmagan, xalqaro moliya institutlari ishtirokidagi loyihalarning 38,1 foizida mablag‘lar 10 foizdan kam o‘zlashtirilgan yoki o‘zlashtirish boshlanmagan. Demak, asosiy muammo loyiha tayyorgarligi, nazorat va natijalarni o‘lchashdadir.

Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya va Chili tajribasi asosida maqolada sakkizta yo‘nalish taklif etilgan: elektron loyiha pasportli yagona loyiha portfeli; majburiy loyiha tayyorgarligi indeksi; uch pog‘onali ko‘rsatkichlar bilan natijaga bog‘langan moliyalashtirish; yirik loyihalarni mustaqil qayta baholash; kafolatlangan xorijiy kreditlar bo‘yicha kuchaytirilgan intizom va fiskal xavfni baholash; butun foydalanish davri xarajatlarini hisobga olish; yagona loyiha identifikatori orqali raqamli ijro nazorati hamda foydalanishga topshirilgandan keyingi natijani baholash. Ular birgalikda budjet investitsiyalarini “mablag‘ ajratish va o‘zlashtirish” modelidan “loyihani asoslash, resursni taqsimlash, ijroni nazorat qilish va yakuniy natijani baholash” modeliga o‘tkazishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

O‘zbekiston Respublikasi. (2025). 2026-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. 2025-yil 25-dekabrdagi O‘RQ-1105-son Qonuni.

O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. (2025, 6-yanvar). Xalqaro moliya institutlari ishtirokidagi investitsiya loyihalari auditi o‘tkazildi. Toshkent: Hisob palatasi.

O‘zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. (2026, 13-may). Hududiy ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmani rivojlantirish dasturlari ijrosi tahlili natijalari. Toshkent: Hisob palatasi.

O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Raqobatni rivojlantirish va iste’molchilar huquqlarini himoya qilish qo‘mitasi. (2026). Yirik investitsiya loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o‘tkazish va ularning raqobat muhitiga ta’sirini baholash tartibi to‘g‘risidagi yo‘riqnoma (2026-yil 8-mayda ro‘yxatdan o‘tkazilgan, ro‘yxat raqami 3833).

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2026a). O‘zbekiston Respublikasida asosiy kapitalga investitsiyalar: 2025-yil yanvar–dekabr [Statistik press-reliz]. Toshkent: Milliy statistika qo‘mitasi.

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. Journal of Political Economy, 98(5), S103–S125.

Boardman, A. E., Greenberg, D. H., Vining, A. R., & Weimer, D. L. (2018). Cost-benefit analysis: Concepts and practice (5th ed.). Cambridge University Press.

Government of Chile, Ministry of Finance & Ministry of Social Development and Family. (b.y.). Sistema Nacional de Inversiones Santiago: Government of Chile.

Hamidov, B. N. (2025). Investitsiya dasturlarining samarali ijrosi uchun indikatorlar tizimini shakllantirish. Modern Science and Research, 4(7), 256-b.

HM Treasury. (2026). The Green Book: Appraisal and evaluation in central government. London: HM Treasury.